

LINNÉ, CARL VON
GEDNER, CHRISTOPHER

**En fråga, som alltid föreställes de
naturkunniga, då det heter: hwartil duger
det? /Cui bono?/ Först framställd och
beswarad i en disputation på latin, under
kongl. maj:ts archiater ... Carl Linnæi öfwe**

Stockholm
1753

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> eller boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

LINNE 55

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

[Nat. vet.]

Alm.

LINNE 55

26.A.
B.

Nat. hist.
LINNE 54

m. G. 3.

En Fråga,

som alltid föreställes de Naturkunniga,

Då det heter:

Swartil duger det?

(CUI BONO?)

Först framställd och besvarad

I en Disputation på Latin, Under
Kongl. Maj:ts ARCHIATER,
Medicinæ och Botan. Professorens

Hr. DOCT. CARL LINNÆI

Öfverworo,

Den 21. Octob. År 1752.

Men nu,

Efter Hög Befalning,

på Modersmälet öfwersatt

af

CHRISTOPHER EL. GEDNER.

Fierdhundredts,

STOCKHOLM,

Tryckt på LARS SALVII kostnad: 1753.

Ku

Na

Al

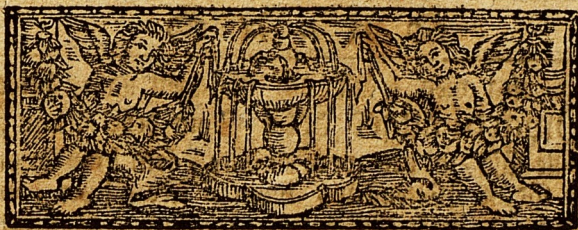
LI

En tol kan fråga mer,
 En hundrade floke kunna swara.

En tol kan fråga mer,
 En hundrade floke kunna swara.

CHRISTOPHER EL. GRENKER

§. 1.

Så tre Naturens Riken äro skapade til Människans nytta. Hon får således använda allt hwad deruti finnes til hwarjehanda sina förnödenheter; ty är ock kunskapen om de på Jord-klotet skapade tingen, den första, genom hwilken Människorna lära känna allt det, hwaraf de i framtiden kunna hämta, hwad de hafwa af nöden. Detta är så mycket angelägnare, som de, utom dessa Naturens Riken, ej äga något på hela Jord-klotet, då elementerna undantagas, som kan svara emot deras nödtorft. Ja allt, hwarmed Människan födes, klädes och högfärdas, underhålls och yfres, ja allt, som kommer under namn af kläder, granlåt, rikedom, nöjsamheter och nödsigheter, har af dessa Riken sin första början och uprinnelse. Utom dem wore Människan städse så naken och blott, som hon är bleswen född til Werlden.

Jäcke desto mindre, förekommer gemenligen en Fråga, som plägar föreställas de Naturkunniga, då allmänheten ser dem sysselsatta med sina föresatser och Naturens alsters skärskådande, då

det ofta med spåttf och upslagen näsa, heter:
Swartil duger det? Som dese okunnige
 wille säja, at den wore en däre, som bryr sig om
 en sådan Wetenskap, hwilken icke gifwer hopp
 om någon frukt eller nytta. De kunna til äfwen-
 tyrs styrkas i denna sin fattade tancka, när de wän-
 da sina ögon på wåra Allmänna irrättningar, och
 der finna, at kunskapen om de tre Naturens Riken,
 icke är antagen, hwarken wid de flästa Lärohu-
 sen, eller ibland de Philosophiska Läro-grenar, ja
 hwarken i det andeliga eller werldliga Ståndet.
 De tro således, at denna Wetenskap är en blott
 nyfikenhet, hwilken lika som et tidsfördrif war
 den lata och försumliga.

Denna Fråga är mig, och alla dem, som be-
 sita sig om Naturens nogare utforskande förefas
 stad, och det så ofta, at des dageliga ljud länge
 sedan upwäckt hos mig en ledsna; hwarföre jag
 aftat nödigt, at härwid något fasta mina tanckar
 och lemna härpå et sådant swar, som en gång kan
 stickas i handen på dem, hwilka icke hafwa försyn
 före, at klandra hwad de ej sielfwe förstå, på det
 de måtte igenomögna dessa blader, dem öfwerwä-
 ga, och til äfwentyrs deraf öfwerwinna. Men
 Läsaren tåktes anse mit förhastwande med benä-
 genhet och ynnest.

S. 2,

De Människor, som ganska ofta oroa och
 med denna snart utslagna Frågan: **Swartil du-
 ger det?** äro mästandels och förnämligast sådana
 Pund: Hufvuden, som ej äga rätt onidöme, i et
 stött

flött och ej nog upbrukadt snille. Hon föreställes af nedrigt sinnade, och mindre upbfroade hjernar, ja af sådana, som ej gått så långt, som deras förstånd dem tillåtit.

Swad of angår, så hålles de naturliga kroppars ransakning nu icke mera för owanlig, wid de större Städer, wid Huswudstäder och wid Lärebussen, ej eller höres denna fråga af uplyste och wäl lärde Män; men deremot är hon ganska allmän i de längst aflägsna Landskaper, ibland dagelärlar, och folk af mindre anseende, som allenast följa efter bukfullan, och hålla allt det för onyttigt, som icke genast duger at äta. Dessa omtancka må snarare liknas med de oskälige Djuren, än med förnuftiga människor. De betäncka icke, at en Allwis Skapare har allt detta wisligen förordnat til deras tjenst, ej eller påminna de sig Moses ord: at allt war godt, som GUD i begynnelsen gjorde. Deke, säger jag, som ej äro uplyste genom Wetenskaper, taga sig här af en förargelse. De falla det curieust, och Naturens utforskning hålles af dem för en dårskap.

Då *Christopher TERNSTRÖM* följde med Ostindiska Skeppet til Ostindien; så blef han dageligen af en hop oförståndige Båtsmän begabbad för sin upmärksamhet, lika som dem intet annat anstod, än det, som angick wind och wågor, som hans skrefna Rese-beskrifning utwisar.

När *JOHANNES BARTSCHUS* kom til Surinam, at der anställa rön och försök i Naturkunnigheten, blef han nelligen föraktad, för det, at han nogare

Skärfådade Orter och Yr-fån. Ty detta Landets Inbyggare höllo allt det för onyttigt, som icke ängick Socker-Coffe-och Concionelle-planterin-garna, hwilket hans många bref til Herr PRÆSES utwisa och besyrefa.

Då Herr Prof. KALM wistades ibland Wils-larna i Canada, dristade han icke, wid sit lif, låta märka sig, at han beskref något Naturens fynd, utan måfle i hemlighet uträtta allt sådant.

När Herr PRÆSES for omkring i Lapplands- Gjällar, ochider samlade, samt beskref Nien-flugan; stante Lapparne deröfwer i förundran, logo deråt, at den Människa kunde wara så fåfång, at han fån-gade Flugor, hwarom kan läsas Kongl. Wet. Acad. Handl. vol. 1. p. 121. På Glands resan blef han ock tillika med sina Förlieslagare såsom et Widunder ansedd. Se Glandstaresan. 85. 109.

Salig Dr. HASSELOVIST måste under sin war-telse i Cairo med wakt gå utom Staden, om han på Landsbygden wille samla och beskriwa något Naturens alster. Icke desto mindre war fara wid, at den gemene hopen icke gjorde honom skada, för hans upmärksamhet skul. Andre dylika bewis här-wid at förtiga.

Wi äre Skapade til war Skapares ära och läf, hwilket icke efterkommes, med mindre wi ej kän-ne honom, antingen af uppenbarelsen, eller af Naturen och Skapelsens werk. Swad det senare angår, så fruktar jag samnerligen, at många Män-niskor

niffor äro komne hit til Werlden, och wistas här til den högsta äldren; men hafwa ändock allenast långt ifrån åskådat de skapade tingen, föga annorledes, än de ofkåliga Djuren, som fuller se, at Jorden är grön och brokot af många blommor; men i öfrigt weta ej något at fråga derom.

Detta förefommer mig, lika som om någon skulle blifwa införd i en botanisk Trädgård, full med hwarjehanda wärter och plantor, at han der skulle bese de många hundrade slags örter, som dit wore förkåffade, genom otroligt besvär, bekymmer och omkostnad, och den samme endast skåfåddade dessa örters gröna blan och brokota blommor, lika som på selswa marken. Månne den kunde säjas rätteligen hafwa betraktat denna härliga Trädgård? Eller ock, om någon skulle komma in i et rum, som wore upfyldt med allehanda Naturalier, samt med de raresta utländska Djur, i Spiritu vini förwarade, och han gifwe allenast aft på den genomskintliga Spiritus uti glasen, samt säge en kropp hänga deruti; men brydde sig ej om, hwad det wore för et Djur. Månne den, som sökte, at wisa honom en sådan förträffelig samling, wunne då sit ändamål? eller månne åskådaren wore nog wärdig? Jag tror knapt.

Wid detta tilfället påminner jag mig, huru Herr PRÆSES en gång, med en nog lämpelig liknelse, sökte, at upwäcka sina Åhörare til upmärksamhet, då han skulle wisa dem Urså-Flocken. Nämligen, han berättade en Fabel eller Liknelse, som de siu Grækeland's Wise, som en gång sö-

„lat uti Athen varit församlade, at hwar och en
 „berätta det märkvärdigaste Under, som han hade
 „sett här i werlden af Skaparen framstålt. En af
 „dem gick då i sin tancka något högre, och begynte
 „förtälja Stjernskifarens mening om Fix-stjers-
 „horn, dem de alle trodde wara Solar, som
 „hade sina egna Planeter, och at dese Planeter wor-
 „re Jordar, med Orter och Djur försedde. De
 „besöto fördenstul, at anhålla hos Jupiter om
 „tillstånd, at få resa til Månan, på tre dagar alles-
 „nast, at de måtte se hans under i denna Planet.
 „Jupiter gaf dem ej allenast lof dertil, utan befallte
 „ock, at de skulle församlas på et högt Bærg, deris-
 „från en Sky skulle dem bårtföra til det föresatta
 „stället. De utwalde sig åtskilliga Följelslagare,
 „at wara sig behjelpelige wid de naturliga tingens
 „beskrifning och aftagning: Kommo oinsider up
 „til Månan, aldeles uttrötade, hwarest de funno
 „för sig et wäl inrättat Palais, hwaruti de skulle
 „bo. Första Dagen, woro de trötte af resan, och
 „hvilade sig altså til långt in på dagen, då de än-
 „nu woro matte, och begynte förfriska sig af de
 „fföna råtter, som smakade dem ganska wäl, hwar-
 „af de blefwo högt betagne. De åskådade, den-
 „na dagen, allenast genom Fönstren, denna oför-
 „likneliga Jorden, som war med de härligaste Blom-
 „mor utzirad, hwilka högt skimrade emot Solens
 „Strålar. De hörde ock de qwittrande Foglars
 „lustiga sång, alt in på sena aftonen. Den an-
 „dra Dagen frödo de up af sina sångar helt bitti-
 „da, at de efter förra dagens hwila och tagne krafter
 „skulle anställa sina rön; men då kommo Landsens
 „stärcka Fruentimmer til dem, at hålsa på dessa
 „fråna

„främlingar, och begärte, at de först wille förfri-
 „ska sig med någon mat och dryck, samt derigenom
 „hämta tillräckelig styrka, innan som de gåfwo sig
 „ut til et så beswärligt arbete. Den smaketliga spis,
 „de söta winer, samt dessa Mjöjornas täcka utseen-
 „de intogo Gästerna, lika som Sirener. En wäl
 „sammansatt musiqve upfördes: de yngre begynte
 „at dansa och roa sig, och de gamle måste uppe-
 „hållas, så at hela den Dagen förnöttes i sällskap
 „med det wäna Rödnet, til des de, som blifwit
 „inqvarterade i den nedra wänningen, uti Betjen-
 „ternas rum, blefwo afundsfulle på dem, som
 „bodde i den öfra, och der lesde så kräseligen; hvil-
 „ka kommo up med blåtta wärjor, at dela samt-
 „emellan sig och dem. De äldre sökte, at nedty-
 „ska dessa uppaggade, utlofwande jämwäl, at de
 „dagen derpå, förän något annat företogs, skulle
 „lagligen uptaga, utreda och i billighet afdoma
 „denna sak; hwarpå de förbistrade någorlunda sak-
 „tade sig. På den tredje dagen företogs och af-
 „gjordes denna tråta, och då sifwelsätta anklagan-
 „de, instantier, exceptioner och domslut dem be-
 „la dagen, in til des en hastig affärd derifrån hör-
 „des mot afftonen utropas. När detta sällskap
 „nu återkommo til Grækeland, samlade sig hela
 „Landets Inbyggare til dem, at de måtte höra
 „dem förtälja de underverk, som Jupiter i Månan
 „skapat. Men de Wise hade då ej sett annat, än
 „en grön och med blommor broköt jord, samt trä-
 „dens qwistar fulla med qwittrande Foglar, och
 „wisste ej det ringaste berätta, hwilka dessa Orrier och
 „Foglar woro fatte; ty blefwo de då ansedde öfwer
 „hela Grækeland med förakt, och hållne för owär-
 „diga Gäster.

Om nu någon wil lämpa Fabeln på en del af denna tidens Människor, så skall han finna en stor liknelse dem emellan. Igenom dessa tre Daggar betecknas våra tre Aldrar, huru nämligen wi wid den första, eller i vår ungdom äre altför swage, at rätt ransaka Skaparens verk; utan anwända den til öfwerflöd och lek. Huru Människorne i den andra, eller medel-aldren äro syfvelsätte, at sätta Hushåld, at gifva sig, at upföda sina Barn, samt at förskaffa sig ägodelar, til at underhålla sit Hus med. Och ändteligen, huru de uti den tredje, eller alderdomen, då de förkastat sig ägendom, blifwa öfwerhopade med trötter och Processer, som ofta året ut och in syfvelsätta dem. Således wårda de minst om det, hwartil den Allwise Skaparen satt dem hit på jorden.

S. 4.

Wid de Naturliga Kropparnas skärskådande, förundrar den gemene Man sig icke så mycket öfwer de största Djur, Trån och Orter, Bergarter och Metaller; men så snart de se, at någon lemnar sin upmärksamhet åt de minsta Kroppar, såsom Yrfa och Snäckor, Gräs och Måkar, Jordpartiklar och Stenwandlingar; så hålla de det för en onödig och onyttig förwetenhet. Ja, då demärka, at någon är angelägen om de utländska naturliga Kroppar, som hos oss icke finnas, fördröblas deras förändran, och de mena sig då hafwa fått twänne swärd i handen emot oss, då wi, nämligen, icke allenast sträfwe efter det, som närvarande är och synes mindre nyttigt, utan bry oss och om de frånvarande Kroppar, som wi föga kunne är-
na.

nå. Ty de tro, at de förra aldeles kunna lemnas, och at de senare äro dem allena til gagn, som dem äga. Att man fördenksfull må få et rätt begrep om dessa tings sammanhang och nytta, att icke jag nödigt, at igenomlöpa de allmännare, at hwar och en sedan deraf må kunna wid de öfriga tingen se Naturkunnighetens nytta.

S. 5.

De Gamle höllo före, at all ting wore skapadt antingen til Föda eller Låkedom, så at wid nyttan af de naturliga Kroppar altid frågades, om de dugde at äta, eller om de fördrefwo någon sjukdom? samt huru många Dygder i Medicine den eller den Kroppen hade? Om då en Ort eller Diur ej kunde föras til någondera af dessa sätser, så lemnades det såsom onyttigt. Det är fuller sant, at wi ännu icke wete någon omedelbar nytta af ganska många Kroppar, dock böre wi tro skäligen, at alla Kroppar komma öf medelbarligen til gagns.

Höet, som Människan om Sommarens sammanfarcker, är fuller icke omedelbarligen nyttigt för hennes maga; men medelbarligen är det en högst angelägen ting, såsom til föda för Boskopen öfwer Winteren, at desse sedan måtte omedelbarligen gagna öf. De minsta *Xr fan*, som sitta på *Träns* och *Orters* qvistar, tyckes fuller minst wata öf gagnelige; dock upåtas de af *Flugors*, *Coccinellarum*, *Hemerobiorum* &c. skräpular hwilka icke eller synas lända öf til nytta; men de blifwa äter sådana *Sparfwar* til mats, som icke allenast med sin luffiga fång öf förnjä, utan äro öf och til en lacc

fer

ter spis. *Måslan*, är en Ort, som knapt ätes af något hemtamt fyrfotadt Djur, (Se *Skänsta Resan* p. 15), dock har Naturens Måstare fått flera *Dr-fån* på den sammg, at taga sin födader af än på någon af alla andra Orter, t. e. *Dag-fjäril-larna* (*Papiliones*) Fn. Sv. 775. 776. 777. *Natt-fjärillarna* (*Phalena*) 815. 821. 833. 855. 872. *Curculio* 459. *Cimex* 653. *Chermes* 702. &c. hvilka alla tillsammans upåta henne aldeles, och de blifwa sedan til *Föda* åt *Foglar*, som endast äta *Dr-fån*, och kunde ej omedelbarligen nära sig af *Måslan*.

De minsta *Skrid-fån* i *watnet*, som äro ganska många, upåtas af de större, och de större måste fylla *Fiskarnas* samt *Sjöfoglarnas* magar, de äter tjena *Människan* til spis. Defutom hafwe wi af de senare mjuka och wärmande *Dun*, hwar med wi kunne wärma vår *Kropp*, emot köldens wäldsamhet. Dagen skulle förr, än exempel mig fattas, om jag wille upräkna all den omedelbara nytta, som *Människorna* hafwa af de allmänt föraktade *Orter* och *Djur*.

S. 6.

STRICKOR och **MUSLOR**, som af de idoge *Naturens* ransakare samlas i *Museis*, bland allehanda *Naturalier*, hållas af mången för en fåsång nyfikenhet, såsom de der tjena hwarcken til *Föda* eller *Läkedom*. Men om du ej säge dessa, min *Läsare!* huru mycket af *Skaparens* dräpeliga werk wore dig icke då ofunnigt? Hvilken förnuftig *Människa* är, som icke faller i största förundran,
då

då hon ser, at Naturens Herre har fördolt så oräkneligen många synd på Hafsvets botten, hvilka äro af högst förunderlig färg, figur och sammansättning, så at en Människa icke kan drömma om et enda, så framt hon icke finge se dem? Om du skulle komma in i et Konungligt Palais, och der så se wäggarna fulla med de skönaste Speglar, Tappeter, Målningar, Bildthuggerier, och andra prydnader; mån du då icke fölle i en djup förundran deröfver, utan at fråga hwar till det för öfrigt dogde? På samma sätt böre wi ock anse denna werldens fägring. Tiden och papperet tillåter icke, at jag nu må beskrifwa hwar och en Snäcka; jag wil allenast anföra en enda, til exempel:

CYPRÆA marginata nodosa Rumpf. t. 39.
J. C. Arger. vill. t. 21. f. k. Petiv. Gaz. 97. t. 8.
 är en Snäcka, stor som en Håselnöt, hwilken på Maldiviska Öarna flitigt igensökes, näst af Orwinfolk, de der wada wid stränderna i wätret, at det räcker dem til wela lifwet. De sammansanka den så ymnigt, at 30 til 40 Stepsladdningar gå ärligen dermed til America, Bengala, och Siam, så at på dessa ställen finnas stora förråds-hus fulla af samma Snäcka, och bewaras, som en kostelig ting. Ty denna Snäcka går och galler der lika som Guld och Silfver-penningar hos oss, och för henne är der all ting salt, ja äfwen hellsma Människorna, som til Glaswar köpas, at sedermera sändas til America. At förtiga, det andre Snäcke för hos andra Folkslag brukas til Offerhorn, andre til wattu-kar, andre til bågare, andre til döfver, och andre i stället för Bildthuggerier, och til grottor,

grottor, hvilka långt öfvergå de största Konstnärers handa-slagder.

Stenwandlingar, som finnas så otaligen många, af årtilligt slag, skapnad och form, upgräfwas af de Naturkunniga. Måne det också är idel fåfång förwetenhet? Jag wil ej förmoda; ty wi igenfinne i våra Bårg de raraste Djur, Snäckor, Muslor och Coraller, lika som i Stenballamerade, hvilka eljest nu i hela Europa fås fångt sökas lefwande. Dese stenar allena, tala, då alt annat tiger och gifwa oss anledning, at se tillbaka på de förra tider, och betrakta jordens forna skapnad, des tiltagande och förvandling. Detta är en nog widlyftig sak, som fordrar en hel bok til sin förklaring, och afhandling.

Ros-djurs och Ros-foglars Nytt, hvilka eljest ganska mycket skada wår enskilda Hushållning, är ej eller aldeles at förakta; men skulle då först kunna märkas, om de hos oss aldeles wore utödda. Ty då skulle wi gerna köpa dem igen för stora penninge-summor. När den lilla Kråkan war aldeles utödd utur Virginien, med många tunnor Gulds bekostnad, så wille det Landets Inbyggare gerna återköpa henne för dubbelt wårde, om de kunnat, som Hr. Prof. KALM oss berättat. Bårgs-Falken i Staden Cairo i Egypten erhåller ärligen en wiß såld, at han skal blifwa der qwar och rånsa marken från as; som Sal. Dr. HASSELQVIST beskriwit i Kongl. Wet. Acad. Handl. 1751. p. 196. &c. Alla dese Odjur rånsa Jorden ifrån as och ohyra, at den må wara ren

ren och snygg. De hålla äfwen en tilbördlig jämf-
ning emellan Djuren, at icke det ena släktet må
aldeles utöda det andra.

Menige Man håller före, och kanske de, som
borde mera weta, torde täncka sammaledes, at
den må samla Måsar och Slugor, som ej har
annat at göra. Såsom de wilte säja, at de min-
sta Orters och Djurs skärskådande är mindre nöd-
wändigt för en förnuftig Människa. Swad
Måsar och de mindre Orter angår, så medger
jag, at wertgirigheten har lemnat dem orörda, in-
til slutet af näst föregående hundrade åretal; men
så har Måsarnas Historia, genom Dillenium,
innom detta halftwa hundrade-åretal blifwit mär-
kelligen utarbetad. Casp. Bauhinus, som i sin tid
war den största Botanist, hade rätt få Måsar sig
bekanta; men Dillenius hela serhundrade slagen.
Denne senare har med otrolig flit utredt den swä-
raste och talrikaste delen af Natural-Historien; men
det frågas: Swarril duger det? Jag wil wäl
icke åtaga mig, at bewisa hwar och en Måsas
särskildta gagn, fastän GUD och Naturen ingen-
ting skapat förgåfwes, dock spår jag, at Efter-
kommanderne lära upptäcka så många nyttiga egen-
skaper af Måsarna, som af de andra Wärter.
Och det af de skäl, at wi, sedan Måsarnas kun-
skap blifwit allmän, hafwe fått ganska många rön,
hwaraf wi kunne hämta mycken nytta. Til bewis
wil jag upräkna några:

Sphagnum uppfyller de djupa kärnor med dy,
och gör, at de med tiden bli til Angar, som förr
woro

woro sumpige myror. Denna Måssa uppfyller of-
 la toma rum emellan tuffvorna på myror: at för-
 tiga des tillbaka drifwande kraft i Medicine. Nu
 användes den också såsom Wed til bränste, i
 många Landsorter, och Bäragsmännen bruka
 hos oss, at nyttja den til Kol, wid sina Bäragswerk.
 Lapparne taga den i stället för Linnys åt sina små
 Barn i waggan.

Fontinalis brukas, emot alla andra Måssars
 art och beskaffenhet, i spisen i Hålsinge-och Gås-
 strike land, til at frälssa waggarna från wädeld.
 Se Skånska Res. p. 20.

Polytrichum Fl. Sv. 868. är en behagelig säng
 för Lappen i willa ödemarken. Den förorsakar
 ock våra mästa tuffwor, och med den samma båd-
 dar Björnen sit Winter-hide.

Lycopodium brukas til mattor på våra gålf;
 och et slag deraf, nämligen Fl. Sv. 860. ger brän-
 gul färg. Et annat, nämligen 857. fördrifwer
 Löss ifrån Bostap, och är et starkt drifwande me-
 del. Se Ol. Res. p. 28.

Mnium 913. utwisar Rall-källor.

Hypnum 872. täcker Jorden i de sfuggerika
 parcker, hwarest inga andra Orter kunna wära.
 Se Wäst-Götha Resan p. 114.

Hypnum 873. brukas wid Träbyggnader, at
 uppfylla wägge-springor.

Hypna och *Brya*, så många de äro, betäcka
 marken, så at den ständigt är grön och icke bar
 eller

eller naken, såsom uti Bocklundar och uti bägge Indiernerna. De bewara de minsta Orters frön öfwer Winteren. De täcka Orternas rötter, at de icke måtte frysa hårt. Trädgårds-mästare samla dem om Hösten, at dermed betäcka sina Orter för Köld. De pläckas af Foglarna, til deras nästens byggnad. För öfrigt wåra de i den ofruktbaraste mark, der de omsider förwisna och förruttna, och således lägga de första grunden til Jordens fruktbarhet.

Bryum 893. bekläder Klipporna i de kallaste Fjällar, och 903. utwisar luftens torra eller fuktighet.

Somliga *Brya* täcka Fjällarna, somliga kårren: somliga äro til nytta på sumpiga Ängar: somliga bekläda de blåtta fälten: somliga betäcka stenar och klippor, somliga Stöckar och Stubbar, och alla dessa uthärda Winterens håstighet, då måstadelen andra Växter blekna och förtvina.

§. 7.

Swad *Lichenes* widkommer, så äro de ej ellers af mindre gagn; ty åtfällige af dem gifwa en wacker färg, t. e. *Rocella* ger den angenäma röda färg, (*Wett. Acad. Handl. 1742. p. 21*) hwars efterföljare är *Lichen. 942*. Deutom lemnas *Lichenes 947.* och *949.* och också en skön röd färg; och af somliga göres en gul färg *965. 967. 990. &c.* Ja, ingen twiswel är, at icke ganska många slags färger kunna med tiden winnas af dessa osynliga och föraktade växter.

Se wi på dessa värters kraft, och den wer-
kan, som de invärtes göra i Männissfors och Djurs
Kroppar; så är den så n. eligen icke elkr den min-
sta. Ty *Lichen*. Fl. Sv. 990. är det öddeligaste
förgift för Wargar. *Stån. Res. p. 40. Lichen*.
996. är god emot Kik-hostan. *Lichen*. 984. tjänar
i utslag och skafsår. *Liken*. 947. brukas at dämpa
på blodflödingar. *Lichen*. 963. är god för Tor-
ffen och emot Mastar. *Lichen*. 961. läker galna
Hundars bett, och dämpar raseri. *Lichen*. 960.
brukas til läkedom för Gullfoten, och *Lichen*. 979.
wete wi, at med fördel bruka emot Lung sot.

Dessa värters öfriga nytta i wår Hushäll-
ning, är icke eller til at förackta. *Remnäschan*
(*Lichen*. 980.) ger bästa föddan för Lappens Dienar,
af hvilka all hans Hushällning består, så at
många tusende Männissfor underhållas der af. *Den-
na Lichen* brukas nu ock til föda för kor och orar
hos Jurnanarena i wåra Norra Landskaper, som
kan ses af *Kongl. Wet. Acad. Handl. 1742.*
p. 153. Somlige af dessa *Lichenes* äro en begärlig
spis för Getter. Wåra ofruktisamma stogar,
hwarest inga andra små wärter kunna planteras,
frambringa åt oss *Islandsnäschan*, (*Lichen*. 959.
som i Hungers-tid kan ballas til Bröd, och kolas
til wälling. *Se Wet. Acad. Handl. 1742.*
p. 154. Lichen. 954. kan sönderstötas til poudre.
Lichen. 960. kan beredas til den svartaste färg,
söm kallas *Touche*. De aldraminsta *Lichenes*,
Leprosi, täcka de nakna Klippor, göra dem beha-
geliga, och äro första grunden til svart-myllan,
föliakteligen och til alla Wärters fortplantering.

Mån

Mån altså någon vågar säga, at kunskapen om dessa små växter är onyttig?

Swamparnas nytta är ock sannerligen af et stort värde. Ly et slags Swamp brukas alltid wid lemmars affägning, och til blod-sjödningars hämmande, samt har nyligen blifwit så högt aktad wid Puls-ädrornas springande, at upfinnaren dertill, Brostardus, har derföre bekommit ärlig pension af Kongen i Grantriket. *Champignoner* och *Mureklor* ge bra Frikasie och Pastejer angenäma, på de Förmånas bord. Många Swampar ätas af Boskarna och andra Fjellslag; men många äga ock et dödeligt förgift, så at ingen här får sela i kunskapen, wid sit lif. Så mycket hitills kunnat utvönas, så äro alla de *Agarici* förgiftiga och farliga, at äta, hvilka 1:o äro mycket slemmige, då de stå i sin bästa växt. 2:o De, som wäxa up i flera stjelckar, af en rot. 3:o De, som lukta illa, medan de wäxa, och 4:o De, som hafwa ihåliga stjelckar. Alla dessa bör Människan äta sig före; när hon will äta de andra. Et slags Swamp fördrifwer säkrast Singor, nämligen *Agaricus* 1076. och den samma är, ibland alla hittills upräkta medel, det säkraste, at döda Wägge-löf. (Skån. Res. p. 436. . .) Alltså är ock dessas kunskap högst angelägen för det Människliga släktet.

§. 8.

Om wi efterfinne hwad nytta **GRÄSSET** äga i vår enskilda Hushållning, så skole wi finna, at den är ganska stor; Ly

B 2

Körflen

(O)

Rörflen (Phalaris) Fl. Sv. 48. tjänar til å
täcka Hus med (Skänst. Refan).

Äng-kasflen (Alopecurus) 52. är det bästa
Gräs, som kan säas på sidländta Ungar. Ol. Ref.
p. 156.

Täck-råtefen (Aira) 63. gör Ungarna gan-
sta fruktbarande i Bäragslagen. Wer. Acad. Zandl.
1742. p. 30.

Jättegrön (Poa) 73. är det största och nyt-
tigaste Gräs wid strandet och floder. Wäst-G. Ref.
p. 44.

Bärg-grön (Poa) 77. är det allmännaste be-
tet på vår mark.

Swin-swingeln (Festuca) 91. som ock kal-
las Manna-gräs, ger oss de smaketiga och födande
Manna-gryn, som är en hälsosam spis. (Skänsta
Refan.)

Får-swingeln (Festuca) 95. Gör våra Får-
ganska fetta och frodiga, och Gotlands Får-köttet
har der af sin behaglighet.

Dår-repen (Lolium) 103. är det bästa Gräs-
slag på Krit-bärgen.

Strand-rågen (Elymus) 106. och Sand-
röden (Arundo) 102. dämpa Flyg-sanden wid
Sjö-stränderna, som ellers skulle öfver-svamma hela
Länder.

De minsta Gråsens frön äro til föda för Foglarna i Lusten. Gråsen gifwa för öfrigt Jorden en härlig färg, och de uppfylla alla rum, som äro lediga emellan andra Orter, så at Jorden deraf blifwer ej allenast wackrare, utan ock mera tilräckelig til föda för Bostapen, som äter dessa wårter; men tjänar ock sedan til spis. Naturens Mästare har förordnat wiså slags gräs at hwarje Jord-sort, hwilka en Hushållare nödwändigt bör weta, om han med nytta wil inrätta sin Hushållning. Deritilmed ätas wiså slags gräs af särskilda slags Djur, och af andra lemuas, så at, utom denna Wetenskapen kan söga någon undgåflesteg i sin handtering. (Skänsta Resan.)

S. 9.

Den, som will med nytta drifwa sit Landbruk, måste sanneligen känna alla slags wårter, samt weta, hwad slag deraf wåyer, på hwarje handa Jordmon. Andra slag böra säas på öppet Fäldt, andra i skuggan, andra på torra, och andra på fuktiga ställen, andra i sand, andra i lera, och andra i svart-mylla; andra äter i dy, och andra i warmet. Ut i söar bör han plantera andra, än som på själlen. Den mycket ofrukbara och ödesliggande Alwaren på Gland, hade längesedan warit besädd med Saffran, hwaraf Inbyggarena kunde hafwa en ganska stor fördel, och nytta, om de allenast kändt den örtens natur och beskaffenhet, hwaraf Saffran tages. Wåra mer, än hundra de mil långa Själlar hade icke til denna dag stått öde, om våra fliriga Hushållare, som nästförflutne åren begynt, at upödra Hushållningen hos oss,

hade förstått, at på dem plantera sådana växter, som wore gagneliga i Hushållningen och Läkarekonsten, samt om de wetat, hwad för trån eller örter wåra på de Sveitiska, Sibiriska, Pyrenæiska, Valliska &c. Bårgen och Fjällarna, hwarifrån frön borde hämtas och hitföras. Wåra sjöstränder frambringa ej annat, än som allehanda slags Tohg (Juncus) Säf (Scirpus), Gråsten (Equiseta), Näckblad (Nymphæa), Potamogetones, Rör (Arundo) &c. hwarest likwäl en stor hop örter kunde fås, som äro nyttige til mat, såsom Zizania ifrån Canada, och Eiosnötten (Trapa) med flera.

Hwårt och et Landskap har sina egna ogräs, som quässa säden, och göra Åkern mager och oren: (Stån. Ref. p. 421.). Alla wåra Hushållsböcker äro upfylte med snilleprof, at artigt och med behändigare werktug uplösa Jorden för sädens nedertörning; men deras kunskap är icke tillräckelig, så länge Landtmannen icke wet ogräsets art och natur, til hwilka allt Åkerbruk bör lämpas. Hwaraf ses och at kunskapen om Gräsen är of omistelig.

S. 10.

Ännu mera: En Hushållare har äfwen nödig, at weta hwar och en wårts ståndaktighet och warelse, så wäl wid Åkrars som Ångars upodling, näml. antingen hon är stadigwarande (perennis), eller wåper up å nys hwårt år (annua) eller står hon i tu år (biennis) innan hon går sin lös.

Den

Den, som wil weta våra Swänska Wär-
ters nytta i Hushållningen, samt huru så de äro,
om hwilka icke någon nytta är uptäkt, må genom-
ögnå Flora Oeconomica, som under Herr
PRÆSIDIS inseende är allmän gjord och förswänkad.

Wi se ej sällan, huru en hop Folt, då hun-
ger och dyr tid infaller, plågas af brist på uppehåls-
le, sjukna och ofta dö, endast derföre, at de icke
känna de wårter, som duga til mat, der likwål
i wårt kära Fädernesland wärer en stor ymnighet
af åteliga wårter, hwilka Herr HIORT. på latin
uti et snille-prof under Herr PRÆSIDIS öfwerwaro
utgå lärit, och Hans Excellence, Riksrådet Hr.
Baron LOVENHJELM på wårt Modersmål, til
allmänhetens nytta, befordrat til trycket.

Mången tycker det wara underligt, at de Natur-
kunnige jämnwål wilja bry sig om de Utländska
wårter; men de betäncka icke, at de måsta Säs-
des-sorter, Rötter, Stäl-frukter, Fruktur, Salla-
der och Tråslag, hwilka wi nu plantere til wårt up-
pehåll och föda, til Husgeråd och Kläder, samt
til prydnad och fågring, äro Utländska wårter.
Hafwe wi nu icke en stor hop Örtur ifrån yttersta
Siberien, som blifwit skaffade til våra Trågårdar
i nästförflutne år, hwilka dem härligen pryda, och
lika som skaffa dem en ny behaglighet? såsom: Del-
phinia, Aconitum, Adonis, Orobus, Heracle-
um, Hedyfarum, Astragalus, Othonna, Cnicus,
Centaurea, Aquilegia, Dracocephala, Veroni-
ca, Claytonia, Linum, Hyacinthus, Lilium,
Allia, Silene, Papaver, Nepeta, Phlomis, Scu-
tellaria, Hyssopus, Bunias, Hypericum, Son-
chus, Serratula &c. Ja, ifrån detta Landskap
hafwe

hafwe wi Artzvrådet och Lonicera, som äro ganska tjenlige til Häckar, samt den Sibiriska Näslan, som tjénar til säckar. Om wi hade en tillförläteligare kunskap om de Orter, som wära, så wäl på de södre Själlarna, som uti Norra Asien och America, så skulle wi deraf få långt större och nyttigare rön ännu.

Til besparning på wåra Skogar, borde Häckar anläggas, til hwilken mytta många slags inländska träen kunde duga. t. e. Måbårsträ, Slån, Getapel, Sagtorn, Haftorn, Al och Pil, då de hwar och en borde planteras i sin rätta Jordmon.

§. II.

Wåra dräpeligaste Medicamenter, och bästa wälluktande Krydder komma ju ifrån de södra Länder, och om inga Orte-kännare varit til, så hade de alla in til denna dag varit i glömska, lika som det rätta Lignum Colubrinum länge war. Swartil hade det tjent, om wi wetat, at Senega-roten war god emot giftiga ormars bett, om icke Botanici hade känt Orten? Och hwilken skulle någonsin kunnat drömma derom, at wår Polygala wore af samma kraft? Swartil hade det tjent, om Prof. KALM hade sett, at roten af Geo, och örten Monarda brukats emot Trofsa, samt roten af Lobelia, Ceanothus och Diervilla emot Fransoser, om wi icke känt wårt Geum, samt wetat at plantera Ceanothus, Diervilla och Monarda? Eller och til hwad ända skulle de Naturkunnige resa öfwer Hafwet efter den Americaniska Lobelia, om de icke kände wår Lobelia? Europæerne hafwa för stora penningar köpt Moxa ifrån China, Schrophula-

phularia ifrån Brasilien, samt Jackaschapuck ifrån America, in til des de fingo weta, at de wärs te hemma i wårt egit Land.

S. 12.

Det är en ledja emellan de naturliga Kroparna, efter hwilken de synas lika som skapade, och det ena är så litet skildt ifrån det andra, at om wi råkade på rätta wägen, så skulle wi knapt finna skillnare dem emellan, hwilket ingen kan så noga märka, som den der har sig de mästa slagen bekanta. Ho är wäl, som icke ser, at det är en ganska stor skillnad emellan en Sten och en Upa; men om alla mellankommande ting skulle föreställas, så bleswe det sannerligen swårt, at så gräntser dem emellan? Ty Polyper och Måfarna sammanfoga Djur och Wärtariket: Corallerna sammanbinda Djurwärt och Stenariket.

Härutaf kommer, at denna tidens Naturkunnige äro måst selsamme, at utmärka Orternas naturliga Glockar, hwilket sannerligen är en angelägen och hbat wärdertig sak; men emedan de hithills upräckta Orter icke göra til fyllest, så har denna Wetenskap ännu icke hunnit fullkommas. Förden skull äligger det Ortekännarena, at de noga göra sig bekanta med de Utländska wärter, at de sedan måga ärnå sit ändamål. Om Botanici kände de alla Columniferas (Ord. Nat. 34.) förutan Hibiscum Moscheutum. Hort. Upl. Sp. 1. så hade de icke kunnat föra Turnera under samma Glock; men nu då denna nogare blifwit skärskådat, så sammanfogar hon, igenom sina blad skast, Turnera och de andra Columniferas.

Hwarest wi redan hafwa de naturliga Flores
 för utarbetade, så finne wi, at Wårterne äro så
 nära slägt, at de knapt kunna åtskilas: t. e. uti
 Umbellatis, Siliqvoſis, Leguminofis, Composi-
 tis &c. Ty deſe wåra til större delen i Europa,
 hwarföre de äro bäst kände och upptäkte. Den, ſom
 icke har ſig många Orter bekanta, ger ock ſå lätta,
 ſom otydeliga och ofullkomliga kännemärken derpå,
 medelſt hwilka wår kunſkap mera förduncklas, än
 ſom upodlas, ſå at den naturliga Orternas ordning
 är det ytterſta ändamålet, af en Systematiſk kun-
 ſkap, utom hwilken all ting är bara et miſtmar; ;
 och om kunſkapen om wårterna förfaller; ſå för-
 ſwinner ock alt hopp til deras nyttas widare utfor-
 ſkande. Det är fuller ſant, at wårterna verka på
 Männiſſans Kropp efter luft och ſmak; men det
 gör ej tillfylleſt, om en icke wet Orternas natu-
 rliga rang och ordning. Men då den är bekant, och
 en deſutom wet några wårters kraft, ſå kan en
 gå i den annars äfrentyrliga Läkare-konſten, tänk-
 meligen ſäker och trygg. Häraf följer, at den,
 ſom wil göra några större framſteg i denna Bes-
 tenſkap, måſte ockſå göra ſig underrättad om de
 Orter, af hwilka han ej ſtraxt har någon werkeli-
 gen upptäkt nytta, och ſåledes får han icke förbigå
 de minſta. T. E. Ingen har rätteligen lemnat ſit
 omdöme om Caſcarilla, ſom icke har wetat des
 naturliga ſlägt. Ingen Läkare har kunnat lufta
 til, at wår Polygala varit god emot ormbett, och
 hetſiga Febrar, ſå framt icke botaniſka principier,
 härpå bygda, ſådant rådt. Ingen har ännu tänkt
 på, at förſöka Mitreolam iſtån America emot
 ormbett, hwilket dock nu kan med trygghet ſlutas
 af

af Ophiorrhiza ifrån Asien, eller det rätta Lignum Colubrinum, fastän wi ännu icke sett Mitreolam i sin wärt. När Örtkännare hade den nyss nämnda Turnera sig fuller bekant; men wist ännu icke til hwad naturlig stöck den borde föras, kunde ingen gifva til dess kraft. Men nu, då wi wete, at hon är en Columnifera, så kunne wi utan försök säja, at hon är mjukt eller emolliens.

Sannerligen, utom denna kunskap, wore Materia Medica hos oss ännu så osäker, som hos våra Förfäder, der hon likwäl är för Människorna så nödig, som lifwet är dem kært.

S. 13.

Wi lemne de större Djuren i sin tilbördliga högaktning; men mången tror fullt och fast, at de minsta Dr-fån äro förgäfves, eller ock bara tilplåga för oss skapade. Låt så wara ock, at de äro och til olägenhet, mån wi derföre böre å sido sätta all omhugsan om dem? Ingalunda; utan fast hålre böre wi uptäncka tillförlitliga medel til deras förfemmande, at de icke upåta oss lefwande, med alt det wi äge. Men wi kunde icke fullfölja alt sådant, så framt wi icke hade oss deras egenkap och natur bekant; ty då kunne wi lättare finna på medel emot dem. Dr-fåns nytta har Wälborne Herr Cammarherren Carl DE GEER fullkomligen uptäckt i et Tal, för Kongl. Wetenskaps Academien i Stockholm, och Magister Christ. BJÖRKLUND uti sin Disp. de usu cognitionis Insectorum Aboæ 1747. tydeligast bewist. Herr BÄCKNER har tydeligen wist oss de olägenheter, och skador, som Dr-fån i gemen oss tillsoga. Herr FORSKÅHL, har
npligert

nyligen gifvit of wid handen, hwad för et slags
 Dyrfå blifwit inqvarteradt på hwarje Wäxt. Så
 ledes är ej nödigt, at jag uppehåller mig, med des-
 sa Djurs nytta, skada och hemmists utförande.
 Med några ord, wil jag allenast ge tillkänna, at
 wi aldrig kunde nog tillräckeligt frida emot dessa
 Djur, om wi icke brukade dem sielfwa til hjelp.
 Ty, såsom wi betiene of af Hundar, til at utros-
 ta Hjortar, Wildswin, Harar, och andra Nos-
 djur, hwilka tilfoga of skada på Aker och Äng;
 eller of, som wi bruke Falekar, til at fånga Häs-
 grar och Lärkor, samt andra Foglar; altså borde
 wi of bruke Nosdjuren ibland Insecterna, til at
 utöda andra små Insecter. Aldrig äre wi i stånd,
 at utöda Wägg-löfwen utur våra hus, förr än wi
 bruke andra Dyrfå, som dem upåta dertil, t. E.
 Cimices med krokuga snablar &c. Wi kunne
 aldrig lättare utjaga **MUGGOR** och **FLU-
 GOR**, som i husen tilfoga of stor skada och olä-
 genhet, än då wi insläppe Trollsländor (Libel-
 lulas), hwilka hastigt upåta dem, lika som Höken
 en Zöna. Wi finne esomoftast, at de största
 trån äro aldeles upåtna til löf och blan af Mattsjä-
 villarnas Skräpular &c. men då wi söke dem, så
 finne wi dem alla bårtfnappade af de större Cara-
 bis, som kallas Sycophanta, hwaraf wi kunne
 lära, at intet starkare medel finnes til deras utö-
 dande i våra Trågårdar, der Trädens löf, blom-
 mor och frukter ärligen upåtas af Mattsjä-
 villarnas Skräpular, än at samla Carabos, och dem förwara
 til des de lägga sina ägg, och då släppa äggen wid
 Trärötterna, i ruttit Trä, hwilka utfläkta skulle
 hastigt ränsa Träden ifrån dessa skadeliga gäster.

§. 14.

Widare, om wi för ingen annan affigt wille lemna vår upmärksamhet til de Skapade tingen, så bör det sannerligen ske til Skaparens ära och pris; emedan wi i hwar en Ort, samt hwarje Djur och Sten, så se något besynnerligt Måsterstycke, det wi icke finne i någon annan Kropp. Och då wi jämföre dem, med de förra, så finne wi, at detta icke skett af någon händelse, utan til et wisst beslutit ändamål, och för en wis afskul, som antingen tjénar til Djurets eller Ortens fortplantering, eller upphålle, eller ock i anseende til des grannar.

Wi finne huru Ortterna äro bewarade för Elementernas anfall, och för Djurens åtkomst, samt huru hwar och et Djur har sit wärn, hwarmed det kan wäria sig för de andras härjande, så at intet kan förgås af det, som Skapadt är.

Andteligen warde wi ock wärfse, af de Skapade Tingens nogare skärskådande, at alt det, som är Skapadt, lånder til vår förnödenhet, fast ej omedelbarligen, utan oftq genom andra eller tredje leden. Ja så, at det, som wi tycke måst skada oss, är oss ibland til största gagn. Ty utom dessa wore wårt lif långt swårare, så at om ingen Lintel eller Lörne wore til, så skulle vår Jord wara långt ofruktisammare. Wi böre icke en gång förakta det minsta, utan anse det med bewäpnade ögon; ty wi skole då finna, hwad stor konst den Allwise Skaparen der nedlagt.

Den som wil med Microscop se på en *Jungermazina*, måste tillstå, at han såge det präktigaste och uunderligaste af alt hwad han sett. Några tusende Människor hafwa blifwit födde af Rågbröd,

bröd: men jag tror, at knapten, af hundrade tusende seit Rågen, då han står i sin wårt, huru under samt des agnar äro bewäpnade. Den som detta wil se, måste åskåda et sådant ar med Microscop.

Dag skulle för stanna, än ämne mig felas, om jag wille öfwersegla detta widlyftiga Naturens haf. Andamålet af de skapade Tingen blifwer altz så detta, at somlige äro skapade til Lakedom för Människan, somlige til föda, andre äro nyttige i Hushållningen, andre åter äro medel til de förwas arnående. Somlige Wärter bereda Jorden, andre beträcka de klemmigare, förutan det, at andre bekläda Jorden med en grön, wacker och stadig wärande tapet, andre gifwa of Lundar, at swalka of uti, andre åter pryda wår werld med de skönaste blommor, som gifwa från sig den ljuftigaste luft. Alla lägga å daga en Allwis Skapares allwetenhet, som ei har skapat något förgäfwes, utan alt så konsligt inwättat, at wår Konst, fast än den största, icke kan efterapa det ringaste. At fördensfull lemna alt detta i förgätenhet, wore lika som Naturen hade kastat pärlor för Swin.

Du, som med en fräck årbrod frågar mig: hwartil et Djur, en Ort, eller en Sten tjenaar? dig beder jag, at du refer up din ombugsan, medan du lefwer i Werlden, och icke, som oftast sker, sofwer med öppna ögon. Alt detta är icke något Människs-werk, utan selswa den Allwise Skaparens Konst-stycke, som har skapat både dig och mig. Han har här på Jorden inwättat en ganska underbar hushållning, af dändeligen många Kroppar, och de der alla äro ganska nödwändiga, hwilka och hafwa en likhet sins emellan, så at alt hänger tillsammans,
lika

lika som en kedja. Ty lika som hvarken Plogen, Gårdse-gården eller Gødsel-høpen i vår enskilda Hushållning tjena til mat och lakedom för oss, och dock likväl hafwa sin stora nytta; altså är det ock med den allmänna Hushållningen beskaffadt; ty fastän alla ting icke omedelbarligen äro gagneliga, så äro de dock medelbarligen hufvudsakeliga. Människorna räknas sin Hushållning ibland de största påfund, som de kunnat upptänka; tänk då efter, huru ganska underlig den Hushållning måtte wara, som det Högsta Wäsendet instiftat. Du ser, Gunstige Läsare, och måste efter alla Philosophers och Theologers utsaga, medgifwa, at alla Ting äro skapade til Människans tjenst, och Människan til Guds ära, hwilken förkunns genom Skapelsens Wercks åskådande. Trov du då, at något kan wori onyttigt, fastän allt ej tjena dig til föda eller lakedom? Skaparen har så inrättat Werlden, at Människan skal allestädes se Hans händers werck, samt det, på många tusende sätt så olika Jordens täcke, at nya förebilder måtte alltid förnöja des nyfikenhet, at hon aldrig skulle ledsna wid åskådan det af Hans under; såsom en wiß Adelsman i Tyskland, den der mindre curieux, icke länge sedan gjorde, säwandes: Jag ledsnar woid, at längre se detta; då han i det samma sköt sig för pannan. Somlige af de skapade Tingen reta och förnöja din smak och luft, andre din syn eller hörfel, samt andre några andra sinnen. Således är intet utan nytta.

Du tycker, at den kunskapen, som syfvelätter dig med wäsendteliga kännemärkens uiletande
af

af de naturliga Kroppar, samt at nämna dem med äte-
stilliga namn, är mindre nödig och nyttig; men du be-
hagar efterfinna, at grunden til all wisdom är sakernas
igenkänning, och utom den samma kommer du icke långt
i denna ädla Wetenskapen.

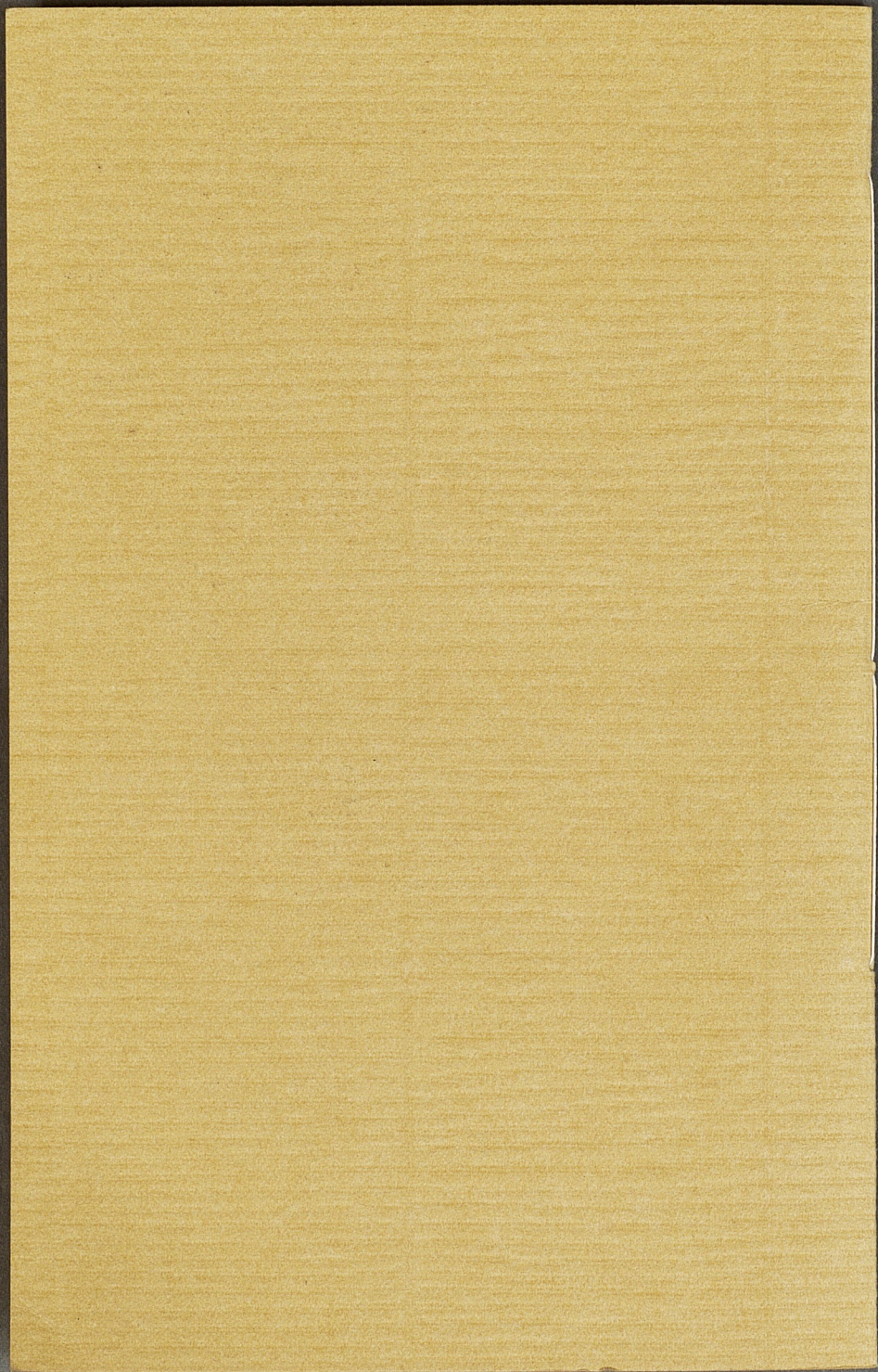
Såsom det är icke någon solid Lärdom, at känna
bofskäfverna, at lägga dem tilsamman i stafwelser, och
at förstå en hoy med glöfok; men det är de of högst nö-
digt om någon wil bli en lärd Man. Äfwen så hafwa
Kropparnas kännerecken och namn en omisfelig nödwän-
dighet med sig, då en wil lära och rätt fatta Naturkun-
nigheten. Wi finne ganska många, dels curiositeter,
dels of nyttigheter, i de resandes Dag böcker uprefna-
de, så wäl om Djur, som Orter och Stenar, men deras
anmärkningar äro of icke nyttige, så länge wi icke we-
te, med wist märke känna dem, och at söra dessa Kroppar til
sina wisa slag, så at wi sedan kunde gifwa dem rum i
wår Indelning, och således weta, at sådant är berättat
om det eller det Tinget, då wi det sedan få se.

S. 15.

Är nu Människan skapad til sin Skapares ära: har
GUD upstått sig för Människan, genom uppenbarels-
sen och de skapade Tingen: hafwa alla skapade Ting en
beskymmerlig och underbar skapnad: äro omföder alla Ting
skapade til Människans nytta, så at hon ej har något sig
mera nyttiat på hela Jordklotet utom elementerna, än de
naturliga Kroppar; så kan med samma skäl frågas,
Swartil något annat Ting tjenar, som hwartil en Män-
niska är nyttig? Ty den Allwise Skaparen har ej något
säfångst skapat, utan til et wist ändamål, eller någon til
godo. Okunnigheten gör ofta, at wi icke wete hwars
til et Ting duger; men dersöre är det ogudaktigt, at såja,
det Skaparens werk äro onyttige; emedan all Ting
är godt, som Han skapat.
1. Mos. Bofs I. Cap. 31. v.

* * * * *
* * * * *

www.books2ebooks.eu